

Domoljublje, čovjekoljublje i vjera u romanu *Zlatni danci* Jagode Truhelke kao temelj nove perspektive proučavanja njezina djela

Izabela Potnar Mijić¹

Jagoda Truhelka do polovine XX. stoljeća važan je sudionik hrvatskih kulturnih zbivanja, a kao vrsna učiteljica i ravnateljica djevojačkih škola, cijenjena je zbog svoga pedagoškoga rada. Bila je i plodna književnica te je uz romane za odrasle pisala i one za djecu, a njezina tetralogija *Zlatni danci*, koja se sastoji od knjiga *Zlatni danci*, *Bogorodičine trešnje*, *Dusi domaćeg ognjišta* i *Crni i bijeli dani*, cijenjena je među kritikom i popularna među malim i velikim čitateljima. Nakon Drugoga svjetskoga rata romani za djecu Jagode Truhelke smatraju se dijelom hrvatske građanske sentimentalne, naivne i regionalne književnosti s jakom didaktičkom notom, što se u suvremenoj teoriji ne smatra vrijednom književnosti. Zato je Truhelka nakon Drugoga svjetskoga rata kao pisac marginalizirana te se samo knjiga *Zlatni danci* nalazi na širem popisu književnih djela za čitanje u četvrtom razredu osnovne škole.

Kao neki od razloga takvoj recepciji mogu se navesti Truhelkin kršćanski svjetonazor i vrijednosti koje zastupa u svojim djelima: ljubav prema vlastitom gradu Osijeku i domovini Hrvatskoj, ljubav prema bližnjima i prema čovjeku te ljubav prema Bogu.

U ovome će se radu analizirati sadržaj prve knjige pod naslovom *Zlatni danci* s naglaskom na motive domoljublja, čovjekoljublja i vjere kao temelja moralnoga i etičkoga života koje je Jagoda Truhelka vješto uvela u knjiženo djelo primjereno čitateljima svih dobnih

1 Izabela Potnar Mijić, prof., viša savjetnica za engleski i njemački jezik, Agencija za odgoj i obrazovanje, Podružnica Osijek, Strossmayerova 6/1, 31000 Osijek, Hrvatska. E-pošta: izabela.potnarmijic@azoo.hr

skupina te prikazati kako oni mogu poslužiti kao temelj nove perspektive u proučavanju Truhelkinoga književnoga opusa.

Ključne riječi: Jagoda Truhelka, dječja književnost, motivi, nova perspektiva.

Jagoda Truhelka

Lik i djelo Jagode Truhelke obilježile su dvije činjenice: posao učiteljice, koja je potekla iz obitelji brojnih učitelja, i djetinjstvo, koje je nadahnulo njezino najznačajnije djelo, tetralogiju pod nazivom *Zlatni danci*, a koje je provela u Osijeku. Milan Crnković i Dubravka Težak navode da Truhelka nije bila samo učiteljica koja je uspjela u književnosti, nego zaista izvrsna učiteljica, istaknuta u svojoj struci. Predavala je, uređivala škole, priređivala priredbe i predstave, bavila se stručnim radom i pisala stručne članke i knjige (Crnković i Težak, 2001, 289). Tetralogija *Zlatni danci* objavljena je između 1918. godine, kada izlazi prvo izdanje, i 1944. godine, kada je već ranije objavljenim pripovjetkama u knjigama *Zlatni danci*, *Bogorodičine trešnje* i *Dusi domaćeg ognjišta* pridodana knjiga *Crni i bijeli dani*, u nekoliko različitih izdanja, pa tako Crnković i Težak u *Hrvatskoj dječjoj književnosti od početaka do 1955. godine* govore o trilogiji (Crnković i Težak, 2002, 291), jer su druga i treća knjiga ponekad objavljene kao jedna, a Dubravka Zima u djelu *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu* govori o tetralogiji i naglašava kako se djelo sastoji od četiri integralna dijela koja se mogu naći i u obliku triju knjiga (Zima, 2011, 46).

Druga spomenuta činjenica je djetinjstvo provedeno u Osijeku i ljubav prema rodnom gradu. Crnković u pogovoru izdanja *Zlatni danci* spominje naziv „osječki Šenoa“ (Crnković, 1981, 298), koji je dobila, ne zato što je u svome stvaranju bila pod snažnim Šenoinim utjecajem, već zato što je stari Osijek, Osijek svoga djetinjstva, opisala s toliko ljubavi kao Šenoa stari Zagreb (Crnković, 1981, 298). Autorica je Osijek, njegovu okolicu i pojedinačne lokalitete predstavila prilično autentično u specifičnom vremensko-prostornom kontekstu, što se može vidjeti u opisu Labudove ulice u kojoj je obitelj najprije živjela: „To je bila sasvim obična ulica, ili bolje: uličica, podalje od gospodske sredine grada. Okratka i ravna te široka dosta, da su u njoj dvojica kola mogla uporedo voziti. Na jednom joj je kraju veliki križ prema podravini, a na drugom se protegla u grad. Kuće su niske, jedna kao druga. Među njima pružile se dugačke tarabe s dvorištima i baščama. Pred svakom kućom jedan do dva duda, kao stražari prave hlada. Ispod visokih krovova, većinom od mrke trske, visila su sve po dva prozorca

kao dva oka pospano i začuđeno, vratašca postrance činila se kao iskrivljena usta i eto, vide ti se sve te kućice kao golema lica nekakvih čudesnih bića, što se mirno i tiho godine i godine zgedaju, a ne mogu se sastati“ (Truhelka, 1981, 5). Autentičnost i poetičnost može se uočiti i u opisu rijeke Drave: „Eh, da, divne velike rijeke! Puna puncata vode. Pružila se daleko i nalijevo i nadesno, pa se sjala na suncu kao rastaljeno srebro i bakar“ (Truhelka, 1981, 57).

Ključna uporišta Truhelkina djelovanja

Kako navodi Hranjec, u Truhelkinu se djelovanju kao učiteljice, javne i pedagoške djelatnice i spisateljice može uočiti nekoliko ključnih uporišta. Prva je obitelj i obiteljski odgoj, prožet kršćanstvom i idealizmom. Temeljne su vrijednosti u njezinoj obitelji bile tradicionalizam, partijarnost i vjerska načela. Te čvrste obiteljske veze i kućni odgoj kao pretpostavku ljudskijem i sretnijem životu Truhelka je naglašavala u svojim pedagoškim člancima koji su joj bili podloga za građenje moralnih načela u književnim tekstovima koji su prožeti kršćanskim osjećajem i kršćanskim načelom (Hranjec, 2006, 52).

Drugo je ključno uporište domoljublje pa Hranjec u *Dječjim književnim klasicima* ističe da impresionira činjenica da se u obitelji češkoga doseljenika i mađarske Švabice gajilo iskreno i plameno hrvatsko domoljublje (Hranjec, 2004, 19).

Treće je uporište Truhelkina djelovanja odgoj. U nizu je članaka naglašavala da učitelji moraju biti istinski prosvjetitelji i djelovati osobnim primjerom, učiti djecu ljubavi i toleranciji, a uz moralni, njegovati i estetski odgoj i tradiciju i ti se elementi mogu uočiti i u njezinom književnom radu (Hranjec, 2004, 20).

Četvrto uporište predstavlja položaj žene. Za Truhelku žena mora biti ravnopravna i slobodna i mora joj se pružiti pravo izbora, a da bi se to postiglo, mlade se djevojke moraju školovati. Škola za Truhelku nije samo postignuće zvanja nego i most do ženske emancipacije, iako u idealističkom smislu – kao utjelovljenje dobrote i požrtvornosti, a mlada učiteljica ne bi smjela naobrazbu pretpostaviti odgoju. U epistolaru *U carstvu duše* Truhelka se bavi tom temom i ističe estetski i kršćanski odgoj (Hranjec, 2004, 21).

Peto je uporište dobrota, u čijem je ostvarivanju za Truhelku najvažniju ulogu imala umjetnost. Estetsko je način za postignuće etičkoga, u čemu se može prepoznati Platonova filozofija „Dobro je i lijepo“, što pretpostavlja da ljepotu treba spoznati, kao i istinu (Hranjec, 2006, 52). Sva se ta uporišta jasno mogu prepoznati u Truhelkinu književnom radu.

Uporišta Truhelkinoga rada kao učiteljice i književnice – obiteljski život koji počiva na kršćanstvu i idealizmu, domoljublje, odgoj, ravnopravnost žena i dobrota – predstavljaju opća načela koja u sebi nose pozitivne konotacije pa se postavlja pitanje: zašto se Truhelkina književna djela smatraju dijelom hrvatske građanske, sentimentalne, naivne i regionalne književnosti s jakom didaktičkom notom koja se smatra nevrijednom ili nižom literaturom? Razlog tomu može se nalaziti, kako govori Hranjec, u kriteriju vrjednovanja današnje književnosti, koja je u velikoj mjeri posljedica doba u kojem živimo – potrošačkom, materijalističkom – u kojem se, od škole do umjetnosti, zapostavlja odgoj pa se sve podređuje hedonističkoj konzumentnosti (igra, uživanje, zabava). Taj se životni stav i stanje suvremenoga duha odražava i u dječjoj književnosti (Hranjec, 2006, 18). Drugi razlog može biti da su, kako navode Crnković i Težak u *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*, Truhelkino naglašeno hrvatstvo i religioznost bili loša preporuka u razdoblju obih Jugoslavija, a nakon 1945. djela joj se nisu ni objavljivala ni preporučivala (Crnković i Težak, 2002, 289). Treći razlog bi mogao biti, kako govori Sanja Nikčević u *Citadela Libri ili Mala utvrda lijepog/dobrog/svetog* da je vladajući kanon odraz sekularističkoga svjetonazora koji vlada od kraja Drugoga svjetskoga rata. (Nikčević, 2019, 11). U takav svjetonazor u kojemu je umjetnost vrijedna jedino ako je pobuna i kritika društva iz sekularnoga viđenja svijeta, djela Jagode Truhelke se ne uklapaju (Nikčević, 2019, 28).

U ovome će se radu analizirati primjeri iz prvoga dijela tetralogije, romana *Zlatni danci*, s naglaskom na motive domoljublja, čovjekoljublja i vjere kao temelja moralnoga i etičkoga života koje je Jagoda Truhelka vješto uvela u knjiženo djelo primjereno čitateljima svih dobi te prikazati kako oni mogu poslužiti kao temelj nove perspektive u proučavanju Truhelkina književnoga opusa.

Zlatni danci

Tetralogija *Zlatni danci* su, prema Hranjec, najbolje što je Jagoda Truhelka darovala dječjoj hrvatskoj književnosti (Hranjec, 2006, 53). Crnković navodi da bi se moglo reći da Jagoda Truhelka, opisujući zgode iz svojega djetinjstva, kao i svoje mlađe braće Ćire i Dragoša, uvodi u hrvatsku dječju književnost temu crtanja doživljaja iz vlastitoga djetinjstva (Crnković, 1981, 298). Dubravka Težak u *Hrvatskoj poratnoj dječjoj priči* spominje da je Truhelka zajedno s Vladimirom Nazorom postavila osnovu za razvoj (realistične) pripovijetke (Težak, 1991, 125), kao i da su njezini likovi djece prvi realistički likovi u hrvatskoj dječjoj književnosti, sa svim dječjim manama i vrlinama, vrlo dobro psihološki iznijansirani

(Težak, 1991, 17). Andrijana Kos Lajtman u *Autobiografskom diskursu djetinjstva* ističe zanimljivu činjenicu da se u romanu pripovijeda u trećem licu, a pripovjedačica glavni lik imenuje Anicom, a ne Jagodom, dok dvojici Aničine braće pridaje imena koja su i u stvarnosti nosila Truhelkina braća – Ćiro i Dragoš (Kos Lajtman, 2011, 129). Iako ime glavne junakinje odudara od zbilje, nema prepreke prepoznati roman kao autobiografski prikaz Truhelkina djetinjstva jer i ona sama u uvodu navodi da će pripovijedati o svojem djetinjstvu (Kos Lajtman, 2011, 129–130). Cvijeta Pavlović u radu *Istina i priča Jagode Truhelke* govori kako je Truhelka, nastojeći autentično oslikati jedno sretno djetinjstvo, ponekad u prikazu likova posegnula za tipizacijom, ali i da tipizacija ne mora nužno značiti negativno određenje literarnoga iskaza te da sa sobom nosi vrijednost pouke (Pavlović, 1996, 279).

Anica je, navode Crnković i Težak, borac za pravdu, nagla, osjećajna, ponekad buntovna, ali se i kaje zbog svojih nepromišljenih postupaka, sanjalica, ali i realna. Njoj je Truhelka posvetila najviše pažnje, najviše je dorađivala i najdublje zaronila u njezinu psihu. (Crnković i Težak, 2002, 299). Radnja djela prati je od ranoga djetinjstva do četrnaeste godine, što odgovara stvarnom preseljenju obitelji iz Osijeka u Zagreb.

Njezin brat Ćiro radoznali je, pametan i osebujan dječak, ali ne i pametno, dobro dijete iz didaktičkih romana (Crnković i Težak, 2002, 301). Njegova ga znatiželja i mašta tjeraju na istraživanja: „U Ameriku! To mu je na pameti odavna već, otkad mu jednom tata pričao o toj čudnoj zemlji. Daleko je to, to se zna, strašno daleko, čak preko svega debela mora. More je golema voda, veća nego i Drava“ (Truhelka, 1981, 16). On se zaista uputio u “Ameriku” i došao samo do seoskoga sajma i crkve, ali u svojoj je dječjoj mašti stigao dovoljno daleko da to bude i Amerika. Osim toga, on je i otkrivač, demistifikator, rušitelj snova i iluzija, zato što želi saznati i brzo otkriva uzroke pojavama. Želi znati tko donosi darove, koje prirodne pojave uzrokuju neke prividne slike i u odgonetavanju tajni, zagonetki i mehanizama života pronalazi užitek (Crnković i Težak, 2002, 301–2). Može se reći da se svojim upornim propitivanjem Ćiro odupire precepciji stanja dječje nevinosti i naivnosti i pretpostavljenom autoritetu odraslih (Zima, 2011, 53).

Dragoš, najmlađi brat, ostaje maleni dječak tijekom čitave radnje tetralogije. Naivan je, prirodan i iskren, brbljav i zaigran, tipičan je primjer autentičnoga malenoga dječaka (Crnković i Težak, 2002, 302). Likovi Anice, Ćire i Dragoša, međusobno se nadopunjuju, čineći zaokruženu sliku i, iako određeni konkretnim vremenom radnje, nadilaze to vrijeme i mogu biti smješteni u bilo koje razdoblje, čineći prikaz djetinjstva bezvremenim. Njihova se

bezvremenost i izvanvremenost temelji na načinu na koji Truhelka gradi njihove likove, na toplini djetinjstva, ambijentu i svakodnevnim, naoko običnim situacijama.

Kada se govori o strukturi romana, Ivo Zalar u *Počecima hrvatskog dječjeg romana* navodi da, iako autorica piše u trećem licu i uzima lik autor-skoga pripovjedača, koji ne pripada iskazanoj književnoj zbilji, nije teško zaključiti da se pod imenom Anice krije sama autorica (Zalar, 1978, 23). Zalar također navodi da je teško procijeniti je li djelo roman ili skup pripovjedaka, jer *Zlatni danci* ne odgovaraju klasičnoj formuli romana, nemaju kontinuiranu razvojnu fabulu i pisani su više u anegdotskoj i novelističkoj formi (Zalar, 1983, 23), a Hranjec ističe da je posrijedi niz omanjih cjelina koje povezuju isti likovi i prostor (Hranjec, 2006, 54). S druge strane, moderni roman, kako ga se danas opisuje u književnoj teoriji, niti nema klasičnu formulu, poprima različite oblike i ne poštuje klasične principe pa se Truhelkino djelo u tome smislu može smatrati romanom. Kos Lajtman navodi da su, analizirajući roman u okvirima proučavanja autobiografskih tekstova, *Zlatni danci* vrlo rijedak i osebujan tip proze. Djelo je oblikovano kao obiteljski roman u kojem pojedina poglavlja mogu funkcionirati kao zasebne pripovijesti, ne postoji sustavno vođenje jedne fabularne linije, naglasak nije na fabuli već na svakodnevnim proživljavanjima djece, a razlog tome je upravo autobiografska podloga (Kos Lajtman, 2011, 131).

Motivi domoljublja

Jagoda Truhelka odrastala je u obitelji doseljenika koji su prihvatili novu domovinu kao svoju i u kojoj su djeca odgajana u domoljubnom duhu. Anica, koju se može smatrati jednim od glavnih likova u knjizi *Zlatni danci*, i njezin otac, često u svojim interakcijama veličaju domoljublje i Hrvatsku. Ponekad to može djelovati kao didaktizam, ali ako se pod didakticismom podrazumijeva svjesno izmišljanje situacija, često neuvjerljivih, koje su namještene da dijete shvati kako treba biti ovakvo ili onakvo, crno-bijeli prikaz dobra i zla, tada u *Zlatnim dancima* nema didaktizma (Hranjec, 2002, 305). Didaktika (grč. *didaskhein* 'učiti, poučavati, didaktikos'), prema definiciji, umijeće poučavanja, tj. znanost o uređenju i sprovođenju nastave kao sredstva duhovnoga razvoja, znanost o nastavnim metodama (Anić; Klaić; Domović, 2002, 284) u svome osnovnom značenju ima pozitivne konotacije koje trebaju potaknuti na usvajanje pozitivnih vrijednosti i etički kodeks koji uključuje poštenje, marljivost, vjeru i ljubav prema domovini, bez obzira na sve: „Zato smo u Slavoniji, zemlji plemenitoj – nasmija se tata i pomogne baki silaziti. – A nu, kakva je, takva je, naša je! – odvratila baka kušajući da se učvrsti na nogama“ (Truhelka, 1981, 31).

Iako Truhelka u svome djelu deklarira ideje i praktični moral svoga društva, to ne utječe na uvjerljivost teksta i nije didaktiziranje, jer Aničin otac, kada govori o hrvatskoj povijesti ili književnosti, to čini prirodno, neproračunato i na zahtjev djece, tako da to ne djeluje neuvjerljivo (Hranjec, 2002, 305–306). „Pripovjedaj ti, tata, o Jelačiću banu i o banu Nikoli Zrinjskome. I tata uzme pripovijedati. Pa kad svrši pričanje, onda još rekne kako su Hrvati bili junaci, kako su ljubili svoju hrvatsku domovinu, za nju se bili i krvcu lili. Tako treba i vi, djeco moja, da ljubite i da radite za svoju domovinu Hrvatsku završi tata pričanje“ (Truhelka, 1981, 114–115).

U takvim se epizodama Aničin otac potvrđuje kao otac i učitelj koji time nastoji djeci ucijepiti vrijednosti koje i sam živi. Odjeci odgoja u školi i obitelji mogu se vidjeti i u dječjim igrama opisanima u romanu, koje su često inspirirane pričama koje djeca slušaju od odraslih. Tako događaji iz hrvatske povijesti postaju dječja igra u kojoj svako dijete želi biti slavni hrvatski junak: „Zgodnije igre ne bi znali ni svijecom naći – Nikola Zrinjski i opsada Sigeta! Istom neki dan pričao gospodin učitelj u školi o tom junaku“ (Truhelka, 1981, 165).

Anica, kao najstarije dijete u obitelji, pokazuje najveću sklonost oponašanju ponašanja odraslih u domoljubnim izrazima. Često deklamira domoljubne stihove i drži patriotske govore: „Ja bih željela najprije – reče Anica zaronivši u svoje tlapnje – željela bih da propadnu svi naši dušmani i da nam se prodiči naša domovina, da bude jaka i sretna kao što je bila kad su živjeli kraljevi Krešimir i Zvonimir...“ (Truhelka, 1981, 281).

Time Anica pokazuje svoju još jednu svoju osobinu – sklonost zanosu (Hranjec, 2002, 306). Iako su ovo samo neki izabrani primjeri, ipak se može uočiti da se kroz djelo provlači iskren domoljubni zanos. To je posljedica Truhelkinih životnih načela koje ona želi prenijeti na čitatelje i tako ih učiti domoljublju (Hranjec, 2004, 36). Ako se u vremenu do osnutka hrvatske države Truhelkino hrvatstvo i domoljublje smatralo neprihvatljivim, sada za to nema više razloga i potrebno ga je isticati i poticati. Osvješčivanjem domoljubnih motiva u njezinim djelima, Truhelkina bi djela trebala dobiti novu perspektivu među novim čitateljima.

Motivi čovjekoljublja

Dječji likovi u Truhelkinom romanu *Zlatni danci* čvrsto su vezani za obitelj, njihov je život isprepleten sa životom odraslih u obitelji. Hranjec ih opisuje kao živu i radoznanu djecu koja su određena moralnim okvirima hrvatske građanske obitelji XIX. stoljeća i koja znaju svoje mjesto u obitelji (Hranjec, 2006, 54). Ipak, njihovo ponašanje nije svedeno na idealizirane likove koji bi trebali poslužiti kao uzor, kako se Truhelki ponekad

spočitava, nego su to stvarna djeca koja prihvaćaju ideale dobra i uče iz vlastitih pogriješaka. Likovi odraslih, pogotovo majke i bake, primjerima i riječima nastoje djeci ucijepiti etički kodeks svojega vremena i društva, poštenje, radinost i vjerske zasade. (Hranjec, 2002, 305). Nakon što je Anica počela često uspoređivati vlastiti dom s onim svoje bogatije prijateljice Melanke, majka ju je odvela u posjet siromašnoj obitelji njezine bivše dadilje Reze, koja je s bolesnim mužem i djecom živjela u bijednoj, trošnoj kućici. Ponijele su nešto novaca i stare dječje igračke. Anicu se duboko dojmila njihova bijeda pa je ozbiljno razmišljala kako im pomoći: „Mama, ti nama u deset sati nemoj više davati kruh s maslom, nego ćemo to uštedjeti i pokloniti Rezinu djeci. Mati šuti, ništa ne odgovori, samo jače stisne kćerinu ruku pod svojim pazuhom. *Ćutjela je da joj se jedinica danas sretno zaputila stazom po kojoj ju je htjela povesti u život*“ (Truhelka, 1981, 197).

Majčina pouka nije bila izrečena riječima, nego kao i u drugim slučajevima, primjerom koji je djevojčica mogla i htjela razumjeti i na to je potaknula i svoju braću. Nakon toga, Anica je s većim razumijevanjem promatrala svijet oko sebe pa niti svoju prijateljicu Melanku i njezin način život nije više idealizirala, nego ih je promatrala kritičkim pogledom. Kada je bila u posjeti za Božić, bila je svjedokom kako je Melanka siromašnom djetetu Miji obećala kaputić, ali je na to zaboravila. Anica nije mogla olako prijeći preko toga pa je dječaka dovela vlastitoj obitelji u goste. Njezina su razmišljanja vidljiva u sljedećem odlomku: „U duši njenoj stajala slika bijednoga djeteta bez oca i matere koje živi od milosti nemilosnih ljudi, bez ruha i kruha, bez radost i milovanja, a ono krotko i šuteći podnosi svu krutost nesmiljena života... Bilo joj pri srcu kao da je i ona nešto kriva tome sirotanu. Zato što ona ima svoje dobre roditelje, što ima sve za život potrebno. I radosti i ljubavi, pa još povrhu toga zar vazda još nešto traži?“ (Truhelka, 1981, 201). Dječaka Miju odvela je svojoj kući, gdje su mu poklonili kaputić i šubaru, ali je još važnije što su ga roditelji i braća primili u krug svoje obitelji, gdje je zajedno s njima uživao i igrao se s dječacima. – „Ti si, mama, sama rekla da nitko neka ne bude žalostan na Božić, a mali je Mijo... Tu se Anica zaplete, zagrcu i odjednom zaplakavši saspe kao pljusak ali potihom da je dječak ne čuje: – A mali je Mijo jako žalostan“ (Truhelka, 1981, 202). I Melanka je iz toga primjera naučila lekciju, jer je, vidjevši što je učinila Anica, Miji dala novaca i obećala potražiti stvari koje mu može pokloniti. Kada se razboljela njihova pomoćnica Kristina, Anica je uočila njezinu nelagodu jer nije htjela biti nikome na teret pa se pobrinula zajedno s majkom da joj bude ugodnije: „Anica je bila sretna i vesela što se sve tako zgodno udesilo. Niti je Krista kome smetala, niti su

djeca nju smetala. A Anica je vjerno dvorila bolesnu Kristu i nije joj bio težak nikakav posao“ (Truhelka, 1981, 147).

Osim pouka koje djeca dobivaju u obitelji, na njih utječu i druga djeca i učitelji. Anica se često zavodi izvanjskim sjajem bogatstva i zbog želje da bude prihvaćena često brzopleto i bez razmišljanja povrijedi druge. Tako je zajedno s Melankom često dovodila u nepriliku skromniju i siromašniju djevojčicu Milicu. Nakon jedne neugodne situacije u kojoj su se Melanka i Anica smijale Milici dok je odgovarala školsko gradivo, njihovo je ponašanje primijetila i prekorila učiteljica: – „Vas ste se dvije sigurno držale za vrlo pametne i duhovite kad ste se ono malo prije smijale Milici. Mogle ste se sjetiti one: Rugale se sove sjenici! Anica je bila pocrvenjela od stida da su joj putem kući još obrazi gorjeli. Melanka se učinila kao da joj je sasvim svejedno što gospođica govori, a Milici je bilo kao da se taj ukor udvojeno nje tiče, tako joj je bilo žao njezinih drugarica, a osobito Anice“ (Truhelka, 1981, 218). Anica je vrlo ozbiljno shvatila svoju pogriješku, za razliku od Melanke koja je još uvijek smatrala da ima pravo na takvo ponašanje. Na Anicu je zapravo više utjecalo to što joj Milica nikada nije zamjerala i ljutila se na nju. U svim se pojedinim situacijama koje su ovdje odabrane mogu uočiti promjene u Aničinu karakteru i njezin psihološki rast. Pouke i primjeri koje joj upućuju majka, učiteljica i prijateljice ona prima i na njih reagira, odabirući biti bolja, iako ponekad mora priznati svoju pogriješku. Anica bira teži put, ali ne izbjegava suočiti se s vlastitim pogriješcima. Takvo suptilno poučavanje dio je Truhelkine poetike i njezina moralnoga kodeksa. Zima također navodi da se u Truhelkinom pripovijedanju mogu uočiti dva načina prenošenja autoriteta: uspostavljanjem relacije s djetinjstvom likova odraslih, koje je vidljivo u majčinim i bakinim pričama o vlastitom djetinjstvu i vlastitom odrastanju i uspostavljanjem relacija s biblijskim prispodobama koje se mogu povezati s dječjim ponašanjem, a zadaća im je da dijete potakne na razmišljanje o vlastitim postupcima i njihovo korigiranje u skladu sa zahtjevima odraslih (Zima, 2011, 53–54). Birajući situacije iz svakodnevnoga života, primjere iz prošlosti likova i priče koje odrasli pričaju djeci Truhelka izbjegava direktno moraliziranje i svoj poziv učiteljice ugrađuje u pozitivne primjere kako bi poučila čitatelje.

Motivi vjere

Jagoda Truhelka odrasla je u tradicionalnoj, patrijarhalnoj, kršćanskoj obitelji. Hranjec govori kako su u njezinoj obitelji ravnajuća bila vjerska načela, koja nisu bila ni formalna ni samosvrhovita nego civilizacijsko nasljeđe i iskreno prisutna u njihovim životima te Truhelka takav nazor ucjeljuje u svoja djela (Hranjec, 2004, 18). Priča je u *Zlatnim dancima* prožeta

primjerima iz vjerskoga života obitelji, opisima slavljenja kršćanskih blagdana i dječjim shvaćanjima kršćanskih načela. Opisi slavljenja Božića, osim u vjerskom smislu, odišu opisima obiteljske povezanosti i ljubavi, brige jednih za druge i sitnim radostima kao što su kićenje bora i miris božićnih kolača. Djeca su oduševljena bogatim darovima, ali i poučena strpljenju jer moraju čekati da se otpjevaju božićne pjesme da bi se mogli njima igrati: „Tako osvane i Badnjak. Kuća se svečano opremila, sva miriše borovinom, kolačima i svakojakim dobrom. Iza večere nekamo nestalo tate, a dječaci se skupili oko mame i bake kraj Aničina kreveta pa sve strepe od nestrpljivosti, radoznalosti i očekivanja“ (Truhelka, 1981, 102). Važna se epizoda odnosi na Anicu i njezinu staru lutku Jelicu. Dobivši za Božić novu lutku na poklon, Anica odbacuje staru, pohabanu lutku, obećavši da će je dati Ćiri da je izreže za remenje za svoga konja. Te je noći usnula razgovor između nove i stare lutke: – „Vidim ja već kakva me čeka sudbina. Za kočijaša me htjedoše... ali čak ni za to im nisam dosta dobra. Rasporit će me, moju će kožu razrezati na remenje. Nije li to grozno? Nije li to crna nezahvalnost od Anice? Za moju vjernu službu što sam dočekala pod stare dane? Bacila me kao staru cipelu“ (Truhelka, 1981, 137). Dajući glas neživim bićima, lutkama, Truhelka je izbjegla direktno moraliziranje o tome kako ne trebamo odbacivati stare stvari ili zanemarivati vjerne ljude nauštrb novih. Još jedan događaj važan za Aničin duhovni i psihološki razvoj odvija se u vrijeme uskrasnih blagdana. Anica je, ogorčena zbog svađe s majkom, ocem i braćom, smatrajući da joj je učinjena nepravda i da je svi bezrazložno grde, pobjegla od kuće. Kad je stigla na prostor gdje se održavao križni put, prvi put je zastala: „Tu je bio mir, svečan mir. Istom prolistalo drveće zaklanjalo kalvariju, voda odozdol šumila kao pjesma uspavanka, pa pomalo stišavala i buru u Aničinu srcu“ (Truhelka, 1981, 155). U ovoj je epizodi, kako navodi Zima, vidljiv Aničin pokušaj otklanjanja i izmicanja autoritetu, ali on u pravilu ne uspijeva, jer Anica neprestano pokušava uskladiti svoje ponašanje s pretpostavljenim autoritetom i svako odstupanje od njega ili čak pokušaj odstupanja plaća grižnjom savjesti (Zima, 2011, 53). Promatrajući svoje ponašanje u drugačijem svjetlu, pokušavajući opravdati postupke svoje obitelji i prisjećajući se riječi katehete da se grijesi opraštaju ako se pokaješ i slušajući zvuk zvona, kod Anice je prevladala njezina ljubav prema obitelji, bez obzira što je osjećala da se prema njoj ponašaju nepravedno te se odlučila vratiti kući i moliti za oprostjenje. „A šta može djetetu biti na ovom svijetu milije i bolje od tate i mame?“ (Truhelka, 1981, 160). „Oh, kako je dobro u očevu naručaju, na majčinu krilu!“ (Truhelka, 1981, 161). Za Anicu je ljubav obitelji važnija od nepravde, a poštovanje prema ocu i majci usađeno kroz obiteljski odgoj.

Opis Osijeka i života u njemu ne bi bio potpun bez tradicionalnoga zavjetnoga puta Gospi u Aljmaš. Osim uzbuđenja zbog dugoga puta kojim se ide pješice jer, „neka se samo ide, putuje, kreće, bit će svašta nova i zanimljiva da se vidi i doživi“ (Truhelka, 1981, 174), povezanost s vjerskim blagdanom koji se obilježava ponovno potiče Anicu na promišljanje o smislu i značenju neba i pakla: „Dok sam bila mala, ja sam sebi zamišljala nebo kao kakav divan vilinski dvor, pun ogleдалa i cvijeća svakojaka. ... Poslije sam mislila da nebo mora izgledati kao velika i prekrasna crkva. Ali onda me spopala muka gdje bi mogla biti ta crkva? Pomisli, koliko je samo nebrojeno mnogo ljudi već pomrlo, a sve duše treba da stanu u nebo, razumije se, one bez grijeha. Negdje na kakvoj zvijezdi?... A istom kad stanem misliti o paklu i gdje je pakao?“ (Truhelka, 1981, 182–183). Truhelka na ovaj način pruža uvid u dječje poimanje vjerskih pojmova koji se ne mogu fizički objasniti, ne pruža odgovore i tumačenja odraslih, niti pobija ili potvrđuje te tvrdnje. Moglo bi se reći da takvim prikazom, bez objašnjenja, želi potaknuti čitatelje na promišljanje koje svakome daje vlastite odgovore. Vjera daje okvir odrastanju djece u obitelji i važan je segmet njihovoga moralnoga sazrijevanja.

Zaključak

Roman *Zlatni danci*, prvi dio tetralogije Jagode Truhelke, odiše atmosferom skladnoga obiteljskoga života, malih radosti i sitnih zadovoljstava koji u vladajućem teorijskom kanonu nemaju značajnu vrijednost jer ne donose kritiku društva iz sekularističke pozicije. Ipak, Truhelka je u njoj stvorila nezaboravne dječje likove Anice, Ćire i Dragoša, koji su autentični prikazi djece u vremenu u kojemu su živjeli, ali i u svakom vremenu. Odabrani primjeri domoljublja, čovjekoljublja i vjere ukazuju da oni prožimaju cjelokupno djelo i ističu obitelj, ljubav prema domovini i ljubav prema drugom čovjeku, bio on blizak kao sluškinja Kristina ili prijateljica Milica, ili manje blizak kao Rezina djeca ili dječak Mijo. Analizirani primjeri ukazuju na dom kao mjesto na kojemu djeca prihvaćaju opisana načela i žive u skladu s njima i ističu vjeru kao temelj moralnoga života, što sve zajedno može i treba potaknuti na dublju i obuhvatniju analizu Truhelkina opusa. Ako su domoljublje, čovjekoljublje i vjera u razdoblju nakon Drugoga svjetskoga rata bili razlog za njezinu marginalizaciju, u novije je vrijeme to razlog za ponovno isticanje tih vrijednosti kao temelja izgradnje boljega i pravednijega društva i prema tome za izgradnju nove perspektive prema trajnim moralnim i etičkim vrijednostima koje je Truhelka živjela i na temelju kojih je stvarala.

Literatura

- Anić, Š., Kalić, N., Domović, Ž. (2002). *Riječnik stranih riječi. Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*. Zagreb: Sani-Plus.
- Car-Matutinović, Lj. (1970). *Jagoda Truhelka*. U *Predgovor Izabranim djelima* u PSHK, knj. 107, Zagreb.
- Crnković, M. (1981). *Jagoda Truhelka*. U *Pogovoru izdanju "Zlatni danci"*. Zagreb: Mladost.
- Crnković, M, Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
- Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Kos Lajtman, A. (2011). *Autobiografski diskurs djetinjstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Marković, Z. (1939). Književni rad Jagode Truhelke. *Almanah društva hrvatskih književnika*, II, br. 1, Zagreb, str. 73–86.
- Nikčević, S. (2019). *Citadela libri ili Mala utvrda lijepog/dobrog/svetog. Prebivao je među nama. Tri suvremena prikazanja o jednom davnom događaju*. Zagreb: Citadela libri d.o.o.
- Pavlović, C. (1996). Istina i priča Jagode Truhelke. *Književni Osijek. Studije i eseji*. Osijek: Pedagoški fakultet, str. 277–287.
- Težak, D. (1995). Patina prohujalog vremena (uz 130. obljetnicu rođenja Jagode Truhelke). *Književna revija*, XXXV., br. IX, Osijek.
- Truhelka, J. (1981). *Zlatni danci*. Zagreb: Mladost.
- Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Zima, D. (2011). *Kraći ljudi: povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.

Patriotism, philanthropy, and faith in the Jagoda Truhelka's novel *Zlatni danci* as the basis of a new perspective on the study of her work

Summary

Until the middle of the 20th century, Jagoda Truhelka was an important participant in Croatian cultural events, and as an excellent teacher and director of girls' schools, she was appreciated for her pedagogical work. She was also a prolific writer and wrote novels for adults and children, and her tetralogy *Zlatni danci*, consisting of the books *Zlatni danci*, *Bogorodičine trešnje*, *Dusi domaćeg ognjišta* and *Crni i beli dani* was appreciated by critics and popular among young and old readers.

After the Second World War, Jagoda Truhelka's novels for children are considered part of Croatian civic sentimental, naive and regional literature with a strong didactic note, which in modern theory is not considered valuable literature. That is why Truhelka was marginalized as a writer after the Second World War, and only the book *Zlatni danci* is on the wider list of literary works to read in the fourth grade of primary school.

Some of the reasons for such a reception are Truhelka's Christian worldview and the values she represents in her works: love for her own city of Osijek and the homeland of Croatia, love for her close ones and man, and love for God.

This paper will analyze the content of the first book entitled *Zlatni danci* with an emphasis on the motives of patriotism, philanthropy, and faith as the foundation of moral and ethical life that Jagoda Truhelka skillfully introduced into books suitable for readers of all ages and show how they can serve as a foundation for the new perspectives in the study of Truhelka's literary work.

Keywords: Jagoda Truhelka, children's literature, motifs, new perspective.